

kirjallisuuden varsin pieneksi. Tutkimuksen niukkuus teemasta ei kuitenkaan pidä aivan paikkaansa. Kirjassa ei ole hyödynnetty esimerkiksi Milka Sunellin (2001) tai Arno Ahoisien (2004) tutkimuksia, jotka molemmat käsittelevät suomalaista ydinvoimaa. Samoin laajempaan kontekstiin liittyvä tutkimus puuttuu lähes kokonaan.

Huolimatta näistä muutamista kriittisistä kommentteista Michelsenin ja Särkiöskosen tutkimus *Suomalainen ydinvoimalaitos* on eittämättä merkittävä kontribuutio suomalaisen ydinvoimalan historiaan ja siihen kuinka monimutkaista niin sisä-, ulko- ja tiedepoliittisesti ydinvoimalan rakentaminen Loviisaan oli. Kuten tekijät mainitsevat, atomenergia oli kylmän sodan maailmassa äärimmäisen poliittinen asia, joka määritteli poliittista päätöksentekoa ja siten myös historian kulkua. Tekijöiden maininta siitä, ettei ”ydinvoima elä omaa elämäänsä, vaan se on aina suhteessa historialliseen aikaan ja paikkaan” pitää toki paikkaansa, mutta ydinvoiman politisoi ja sitoi paikkaan ja aikaan nimenomaan sen konteksti. Ydinvoima luonnontieteellisenä ilmiönä on täysin ei-poliittinen. Tekijät ottavat ydinvoiman poliittisuuden annettuna eikä sen kontekstisidonnaisuutta liiemmin selitetä. Loviisan rakentaminen tekee Suomesta mielenkiintoisen esimerkin juuri kylmän sodan kontekstissa. Loviisan rakentamisen kuvauksen ohella olisikin ollut kiinnostavaa lukea myös siitä kuinka Suomi osasi pelata kylmää sotaa – vai osasiko?

Sari Autio-Sarasmo toimii tutkijana Aleksanteri-instituutissa. Hän on erikoistunut Venäjän ja Neuvostoliiton historiaan erityisesti talouden näkökulmasta.

PITKÄKORVA RUOTSISSA

Timo J. Virtanen

Jan Garnert: *Hallå! Om telefonens första tid i Sverige*. Historiska media, Lund 2005. 221 s.

Berliner Tageblatt kirjoitti kesäkuussa 1898: ”den sympatiska staden Stockholm var ett telefonväsendets Eldorado. Så vidt vi veta, existerar ingen annan stad i världen, där det finnes så många telefoner och ingenstades användes väl dessa så mycket som här”. Jo kolme vuotta aikaisemmin englantilainen A.R. Bennet oli kirjoittanut kirjassaan *The Telephone Systems of the Continent of Europe*: ”I det nutida Sverige kan man få en föräring om hur telefonin i framtiden kommer att te sig överallt.” Edellä olevan kaltaiset lainaukset kirjasta muodostavat jonkinlaisen ulkoisen motivaatiotekijän Garnertin Tukholma-painotteiselle kirjalle ja antavat samalla aavistuksen siitä, että kirjoittaja haluaa kertoa muutakin kuin paikallista teknistä puhelin faktaa ja sen historiaa. Tukholmalakin on esimerkinomaisena tapahtumanäyttämönä ymmärrettävät taustatekijänsä. Alueen monipuolisen teollisuuden kehitys oli ripeää, höyrylaivaliikenne vakiintui jo 1820-luvulla ja junaliikennekin 1860-luvulla. Luonnollisesti myös lennätin loi traditiolaan edellytyksiä innovaation juurtumiselle, ja kehittynyt lehdistö toimi tiedonvälityksen lisäksi kanavana mainoksille. Juuri lehdistö loi myös puhelimen hyödyllisyyskuvaa ja myönteistä imagoa kertoessaan uutuu-den käyttömahdollisuuksista. Vuonna 1880 *Norden* kirjoitti, että suurimman taloudellisen hyödyn puhelimesta saavat kauppiaat,

tehtailijat ja käsityöläiset, lääkärit, apteekit, teatterit, paloasemat jne. Näin oli muuallakin, sillä esimerkiksi kotikaupunkiini Poriin saapui vuonna 1884 Ruotsista insinööri Haglind, joka asensi johtoverkon noin kolmellekymmenelle tilaajalle. Näiden joukossa olivat samoin kauppias, apteekkari, teatteri, tehtailija jne. Puhelin oli tuolloin yhteiskunnallisen erottelun väline, mutta demokratisoituminen tapahtui nopeasti.

Parempi otsikko kirjoitukselleni Jan Garnertin puhelinkirjasta olisi luonnollisesti *Hallå*, mutta suomalaispositiosta kirjoittaessani yritän tuoda esiin jotakin maillemme yhteistä rivien välistäkin, erityi-

sesti siksi, että näitä puhelimen alkuaikoja ei Suomessakaan ole turhan paljon käsitelty eikä erityisesti Garnertin kaltaista kulttuurihistoriallista ja etnologista tulkintaa juuri harrastettu. *Hallå!* on moniulotteinen ja luonnollisesti kiinnostava muutenkin kuin suomalaisen puhelintoiminnan isyyden kuvauksena. Itse asiassa kirja ei ole niinkään puhelimesta, vaan puhelusta, kuten teoksen otsikkokin tavallaan kertoo, tai vielä tarkemmin ihmisten toiminnasta, tunteista ja tarkoituksista puheluihin liittyen. Teoksen kirjoittaja on aikaisemmin tuottanut mm. hieman samanlaiseen käsittelytapaan perustuvat valoa ja pimeyttä käsittelevät teokset *Anden i lampan* (1993) sekä *Stockholmsnatt* (1998).

Kirjoittaja liittää tekstiinsä teoreettisemmän osuuden, jossa hän pohdiskelee eräitä keskeisiä käsitteitä. Näihin kuluvat mm. *möjlighetsvilkor, situation, tidsanda ja kultur*, jonka hän haluaa selkeästi erottaa edellisestä. Lisäksi käsiteltävinä ovat diskurssi ja moderniteetti. Tätä ratkaisua keventääseen kirjoittaja myös antaa satunnaiselle lukijalle mahdollisuuden hypätä pohdinnan yli. Etnologin näkemistapa poikkeaa puhelimenkin tapauksessa yleisestä tekniikan historiasta, sillä hän löytää yhteyksiä mm. kaupunkisuunnitteluun ja maisemaan, kirjallisuus- ja taidehistoriaan sekä teatteriin. Näistä kaikista puolestaan hahmottuvat moderniteetti, ajan henki ja kulttuurikin. Suomalaisyhteyttä ei ymmärrettävästi ole ilmaistuna, mutta sen mainitseminen lieenee tässä perusteltua siksikin, että 1870- ja 1880-lukujen vaihteessa erityisesti Ericsson, mutta myös Bell pohjustivat suomalaisen puhelinteknologian alkua. Varsinkin Ericssonin tuotanto saavutti jalansijaa Suomessa niin yksittäisten puhelinkoneiden, keskuspyörien kuin muidenkin alan tarvikkeiden kaupassa. Monet yhteydet tosin syntyivät niin Ruotsissa kuin Suomessakin jo lennätinlaitoksen kautta, sekä henkilöyhteyksien tasolla että teknisesti johtoverkon kautta.

Hallå!

Jan Garnert Om telefonens första tid i Sverige

HISTORISKA MEDIA

Garnert tuo tekstiinsä ulottuvuuksia, joiden kautta tekninen innovaatio näyttäytyy sosiaalisena ja erityisesti kulttuurisena. Puhelin mahdollistaa ensinnäkin kanssakäymisen ilman fyysistä kontaktia ja toisaalta *time-space compression* saa koko kanssakäymisen tuntumaan ja näyttämään erilaiselta. Garnert antaa varsin paljon tilaa läheisyyden keskustelun (*närhetens samtal*) analyysille. Fyysinen läheisyys tai sen puute, viestiä vievät lähetit ja kirjeet tuovat mahdollisen puhelun rinnalle erilaisen mahdollisuuden. Erityisaseman saa August Strindberg, jonka puhelinsuhde muodostaa erään kirjan punaisista langoista. Strindbergin perhe-elämää ja avioliittoja (Siri on Essen, Harriet Bosse) sivutaan runsaasti puhelinnäkökulmasta. Erityisesti romaani *Röda rummet* toimii linkkinä modernin ja puhelimen välillä. Luonnollisesti myös hänen tuotantonsa fyysisenä elementtinä puhelin oli tärkeä, kuten näytelmissä *Dödsdansen* 1901 ja *Påsk* 1900. Runsaasti muitakin näytelmiä on esillä, kuten Victoria Benedictssonin *I telefon* (1887), jossa puhelin saa todellisen toimijan roolin eikä niinkään rekvisiitan asemaa. Muutoinkin taide saa vahvan roolin puhelimen merkityksen tulkinnassa. Garnert ottaa välittäjiin liittyen esiin mm. mytologisen normor-teeman, jota hän todentaa sekä valokuvilla että piirroksilla.

Samaan yhteyteen mahtuu kiinnostavia tietoja mm. puhelimen keksimiseen liittyvästä kamppailusta. Vaikka belliläinen puhelin on jäänyt kulttuurihistoriaamme, ovat alkuvaiheet perustuneet mitä ilmeisimmin ”teollisuusvakoiluun” ja patentoimattomien keksintöjen hyväksikäyttöön. Garnert mainitsee kiinnostavassa viitteessään USA:n kongressin päätöksen vuodelta 2002 Antonio Meuccin hyväksi ja Belliä vastaan. Tosin tilanne myöhemmin Ruotsissa on paljolti samankaltainen. Bellin puhelin oli patentoimaton, ja Carl Magnus Ericsson sekä erityisesti Henrik Thore Cedergren pystyi-

vät yhdessä luomaan belliläisen toiminnan kanssa kilpailutilanteen, josta ruotsalainen knowhow myöhemmin kumpusi. Samoin kävi Saksassa Siemensin suhteen. Ericssonilainen puhelintoiminta oli esikuvana Suomellekin vielä vuosikymmeniä. Tosin markkinaosuuksien jakoon tulivat myöhemmin muutkin toimittajat, kuten Siemens tai vaikkapa ITT ja Nokia. Yhteydet muuttuivat kaupunkien, maiden ja mannerten välisiksi.

Puhelin lähentää ja loitontaa samanlaisesti. Kun henkilö halusi tavata läheisiään tai toimittaa viestin, hän joko tyytyi kirjoittamaan viestin tai jopa toimittamaan sen viestinviejän mukana perille. Nyt keskustelusta tai viestistä tuli kahdenkeskisempi, vaikka itse puhelimet olisivatkin olleet kokonaan eri paikkakunnilla. Suomessakin ensimmäisistä puhelimesta käytettiin nimitystä ”pitkäkorva”. Kuulemisen ja tunnistamisen taso eivät vielä olleet täydellisiä, joten kirjoittajan esimerkit sijaisten käymistä puheluista ovat saattaneet olla yleisiäkin.

Alkuaikojen tilaajat olivat suurimmaksi osaksi erilaisia liikeyrityksiä. Nämä puolestaan olivat selkeästi miesvaltaisia. Varsin pitkään yksityisetkin tilaajat olivat lähinnä miehiä. Teknisen innovaation imago oli miehinen. Tästä oli kuitenkin olemassa merkittävä poikkeus: puhelunvälittäjät. Yhteyksien ylläpitämiseen vaadittiin fyysisen työn tekijöitä: linja-asentajia, jotka hoitivat verkon pystytyksen, keskusmonttööreitä, jotka huolsivat ja korjasivat keskuksia, mutta suuri osuus puhelintyöntekijöistä muodostui nuorista naisista, jotka keskuspöydän ääressä loivat tilaajien välisen yhteyden. Puhelimen sukupuolirooli demokratoitui vähitellen, kuten sen yhteiskunnallinen roolikin. Alkuaikoina myös puhelimen poliittinen rooli korostui, erityisesti siksi, että sitä saatettiin nyt käyttää neuvottelukanavana sisäpolitiikan lisäksi myös naapurivaltioiden kesken. Samoin sotatoimiin liittyvät tapahtumat, kuten ensimmäiseen maailmansotaan liittyvä

esimerkki osoittaa, saivat erilaisen tempon. Puhelin ja aika olivat kiinnostavassa vuorovaikutuksessa keskenään.

Eräs kiinnostava piirre puhelimen alkuaikoina liittyy sen kaupunkikuvalliseen ominaisuuteen. Yhteydet olivat esimerkiksi huoneesta toiseen ”pitkäkorvan” avulla käytyjä keskusteluja, mutta varsin nopeasti myös kirkkaita lankoja pitkin ulkoilmassa kulkevia kahdenvälisiä yhteyksiä ja vähitellen verkkoja, jotka yhdistivät eri tilaajia. Yhteydet perustuivat ilmaverkkoon, sillä maakaapeleita ei vielä ennen 1890-lukua vedetty. Vaikka multippelijärjestelmät helpottivat tilannetta, oli 1880-luvun puhelinkaupungin ilmatila johdoista ruuhkainen. Puhelinkeskukset tarvitsivat kattotelineitä, ja rakennettiinpa esimerkiksi Tukholmaan erillisiä torneja johtoverkkoja varten. Kilpailu eri yhtiöiden välillä oli kovaa, sillä laki salli vapaan kilpailun. Yhdistymiset tuottivat markkinaetua ja sulki samalla joidenkin tilaajia pois verkosta. Kaupunkikuvan kannalta tärkeä määrmä oli Malmskilnadgatanin rautainen torni, jota *Aftonbladet* 1889 kutsui ”meidän Eiffel-torniksemme” – myös alkuaikojen suosittua ericssonilaista magneettijalkaista pöytäkonetta kuulee toisinaan kutsuttavan Eiffeliksi. Kaupungin siluettia aina vuoteen 1952 hallinnut torni oli korkein profaani rakennus ja kilpaili näkyvyydestä kirkkotalon kanssa. Omassa kotikaupungissani Porissa tämä reviiirikilpailu taivasosuuksista johti kompromissiin: johdot kulkivat yli joen jo vuonna 1885 kirkkovaltuuston luvalla valurautaisen kirkkotornin kautta vastarannan lähes 50 metriseen torniin.

Garnertin teos on virkistävä poikkeus. Elävän tekstin lisäksi erityisesti vanhat valokuvat ja piirroskuvat ilahduttavat ja pysäyttävät varmasti nykylukijan: kirkkaiden lankojen viidakko ennen kaapeloinnin aikaa, mutta toisaalta myös intiimit ja humoristiset piirroset, kuten *Kärleks-telefonen* ja *Humoristisk Telefon-Nisse*. Kannen postikortti on

sekä kuva-aiheeltaan että tarinaltaan kuin Strindbergin näytelmästä. Garnert ottaa teoksen lopussa esiin myös mobiilipuhelimen mahdollisuuden. Jatkossa maidemme välinen ”puhelinkeskustelu” tulee ehkä entistä paremmin esiin.

FL Timo J. Virtanen työskentelee Turun yliopiston kulttuurien tutkimuksen laitoksella kansatieteen lehtorina. Hänen erikoisalaansa on kaupunkitutkimuksen ja kulttuurien kohtaamisen problematiikan lisäksi aineelliseen ja esineelliseen kulttuuriin liittyen mm. puhelintyön kehitys ja puhelimet.

